

ADALÉKOK AZ ANGOL KATONAI HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETÉHEZ EDGAR SANDERS ÜGYÉNEK TÜKRÉBEN

Edgar Sanders az 1950 februárjában lefolyt Standard-per angol állampolgárságú vádlottja volt. E nagyszabású koncepció perben az a tény „biztosított” számára helyet a fővádlottak – közülük egy amerikai, Robert Vogeler – sorában, hogy ő volt a Standard Vilámmossági Rt.-nél az anyavállalat által Budapestre delegált pénzügyi ellenőr, így a cég vezetéséhez tartozott. A perben kémkedés és szabotázs miatt 13 évi fegyházra ítélték. Ügyében hosszas, ám eredménytelen diplomáciai kötérlhúzás kezdődött, Sanders végül 1953 augusztusában szabadult, az enyhülés légkörében.

Jelen írásnak nem célja sem a per, sem az egyébként igen tanulságos diplomáciai akciók¹ bemutatása, kizárólag Sanders ügyének katonai vonatkozásaira kíván koncentrálni, egyúttal bepillantást nyújtva a brit katonai hírszerzés néhány, a hazai szakirodalom által eddig nem ismertetett alakulatának általános- és Magyarországgal kapcsolatos tevékenységébe.

Sanders katonai pályafutása

Edgar Sandersnek a brit hadsereg kötelékében eltöltött éveiről a per iratai között elfekvő vallomásai tájékoztatnak a legrészletesebben. A Standard-iratokat tanulmányozva jól elkülöníthető csoportot alkot az a kisszámú vallomás, amely nem a kihallgatók által elvárt, a koncepciónak maradéktalanul megfelelő képet fest, hanem valóban a gyanúsított saját gondolatainak és ismereteinek lenyomata. Ezek általában azon vallomások közül kerültek ki, amelyeket a vádlott saját maga dolgozhatott ki írásban. Jellemzője az ilyen vallomásoknak az, hogy olyan témákról adnak részletekbe menő tájékoztatást, amelyekről a kihallgatóknak nemigen lehetett tudomásuk, és amelyek a per szempontjából alig, vagy egyáltalán nem jelentősek. Ilyenek voltak Sanders saját katonai pályafutásának részleteire vonatkozó vallomásai, és szintén ilyenek azok is, amelyekben a SZEB missziónál végzett tevékenységéről számolt be, így az ott közölt adatokat is bizalommal fel lehet használni forrásként.

Sanders pályájának alakulásában jelentős szerepet játszott családi háttere. 1906-ban született Szentpéterváron, ahol édesapja a brit konzulátuson volt kiküldetésben.² Édesanyja dán származású udvarhölgy volt az orosz cári udvarban.³ E tényezők egybeesése miatt az angol mellett kiválóan beszélt németül és oroszul is.

Sanders 1940 elején – miután jelentkezett az MI 5-höz, de az ott felajánlott fizetést túl alacsonynak találta – válaszolt a brit hadsereg (Army) sajtóban közzétett hirdetésére, melyben idegennyelv-tudással rendelkező személyeket kerestek „Field Security,” azaz

¹ A Sanders-ügy diplomáciai vetületét l. *Szörényi Attila*: A brit-magyar diplomáciai kapcsolatok és a Sanders-ügy, 1949-53. *Valóság*, 2006/6. 74–92. o.

² *Vogeler, Robert A.*: I Was Stalin's Prisoner. London, 1952. 83. o.

³ Fővárosi Levéltár (FL) VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 14. doboz. V-600/31., 230. o.

Harctéri Biztonsági egységekbe.⁴ Katonai alapkiképzés után kém- és szabotázs-elhárító oktatásban részesült, melynek végeztével beosztották egy Field Security Sectionbe (FSS), Halstead városban (Essex megye).⁵ Feladata – a polgári rendőrséggel együttműködve, és a lakosság körében informátori hálózatot kialakítva – az volt, hogy felkutassa a rémhírek terjesztőit, és amennyiben katonák voltak, jelentse őket egységük parancsnokának, ha pedig civilek, akkor a rendőrségnek. Ellenőriznie kellett a körzetében fekvő üzemek biztonságát. Az igazgatósággal átnézték a dolgozók névsorát, és ha volt köztük külföldi, ellenőriztetnie kellett a rendőrséggel. Szintén ügyelnie kellett a térségben állomásozó katonai egységeknél a biztonsági előírások betartására: megfelelően el vannak zárva a titkos iratok, jól őrzik-e az objektumokat. Néha meg kellett kísérelnie a bejutást, hogy tesztelje az őnök éberségét. Ellenőriznie kellett, hogy a katonák közül nem fecseg-e ki valaki túl sok részletet a saját egységéről. Éjjeli légitámadások idején fel kellett kutatnia, hogy ad-e le valaki fényjelzéseket.⁶

Angliából altiszti kiképzés után 1941 nyarán Kairóba, onnan pedig Szíriába vezényelték egy ottani FS szekcióhoz. Ez az egység leginkább a Szíriában sok követőre talált német propaganda, valamint a szabotőrök és kémek ellen dolgozott, de Törökországba is küldtek ügynököket a török hadsereg és lakosság körülményeinek felmérésére. Ezt a munkát Sanders beszámolója szerint megbízható kurdok végezték. Ő maga összekötőként dolgozott a szekció szétszóródott tagjai és a főhadiszállás között. Sanders beszámolt arról, hogy Szíriában nagyon nehéz volt az ügynökhálózatot létesítése, mivel állandóan tolmáccsal kellett dolgoznia, ráadásul együtt kellett működnie a körzet francia helytartójával is.⁷

Ezután egy rövid iráni kitérő következett, melynek legérdekesebb eseménye egy háromhetes utazás volt Északnyugat-Iránba egy 60 teherautóból álló konvojjal, ami a kaukázusi szovjet csapatoknak szánt utánpótlást szállította. Sanders feladata jelentés készítése volt az északnyugat-iráni utakról és hágókról.⁸ Ezután visszakerült Kairóba, ahol régi ismerőse, Edwards alezredes révén, aki a Kairó mellett működő CSDIC (Combined Services Detailed Interrogation Center = Összhaderőnemi Részletes Kihallgatási Központ) parancsnoka volt, felvették az egységhez és elvégezte annak kihallgató-tanfolyamát. Ezután egy frissen szervezett, mozgó kihallgató-alakulathoz került, amit Bejrútba küldtek.⁹

A mobil kihallgatóegység feloszlata után visszatértek Kairóba, ám útközben meg kellett állniuk a lengyel hadtest főparancsnokságánál Gázában. Ott egy hónapon keresztül lengyel tiszteket oktattak a kihallgatás technikáira. Kairóból 1943 elején a CSDIC-vel együtt Nápolyba helyezték, ahonnan a központ a háború előrehaladtával a Róma melletti Cinecitta filmstúdióba (!) költözött. Itáliában Sanders – elmondása szerint – inkább a foglyokkal kapcsolatos logisztikai feladatokat látott el.¹⁰

⁴ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600., 32. o.

⁵ Uo. 32–33. o.

⁶ Uo. 35. o.

⁷ Uo. 35–36. o.

⁸ Uo. 36. o.

⁹ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 403–404., 407. o.

¹⁰ Uo. 408. o.

Rómából 1945 novemberében Ausztriába, a Graz melletti Lassnitzhöhe helységbe küldték, ahol a CSDIC egy kis alosztályt létesített, majd 1946 januárjában Grazba irányították. Pontos ausztriai tevékenységére vallomásaiban nem tért ki részletesen. Azt azonban tudjuk, hogy kiújult a Közel-Keleten szerzett maláriája, és még lábadozott, amikor kinevezték a budapesti brit katonai misszióba, ahol oroszul tudó tisztet kerestek.¹¹ Ebben az időben Sanders már századosi rangban volt.

A Sanders által említett katonai egységek

Mielőtt rátérnénk Sanders magyarországi tevékenységének bemutatására, hasznosnak tűnik, hogy közelebről szemügyre vegyük azokat az imént említett alakulatokat, amelyekben a budapesti misszióba való kinevezése előtt szolgált, hogy ennek fényében majd értékelni tudjuk itteni munkáját. Ezen egységek megismerése azért sem látszik haszontalannak, mert a brit hadsereg igen sokoldalú alakulatairól van szó, ráadásul némelyikük a magyar állambiztonsági archívumokban is mély nyomot hagyott, ám a hazai szakirodalom eddig nem foglalkozott velük.

British Army Intelligence Corps

Sanders egészen leszereléséig az Intelligence Corps (Hírszerző Alakulat), az angol szárazföldi hadsereg hírszerző és kémelhárító egységének katonája volt. A „corps” szó a brit hadseregben jelenthet hadtestet is, ám esetünkben a második jelentéséről van szó: olyan szervezeti egységet jelöl, amely valamilyen speciális feladat ellátására létesült a hadseregben, és amelynek beosztott egységei működnek a hadosztályok mellett (ilyen volt pl. a Royal Army Medical Corps, amely az egészségügyi ellátásért felelt, vagy a Royal Army Ordnance Corps, amely a logisztikai és táborfenntartási feladatokat biztosította stb.). Az Intelligence Corps a hadsereg hírszerző és kémelhárító tevékenységet végző katonáit fogta össze és biztosította minőségi utánpótlásukat. Az alakulatot a háborús szükségyszerűség hívta életre (de maig is létezik!), hiszen 1940 tavaszán (formálisan csak júliusban) alakult, és a különböző egységeknél szolgáló, már korábban hírszerzéssel foglalkozó katonák az Intelligence Corps állományába kerültek.¹² Jelmondata: „Manui dat cognitio vires” – „A tudás erőt ad a karnak.”¹³

FSS

Amikor Sanders jelentkezett a Field Security (FS) kiképzésre, az még a Military Police-on (Katonai Rendészet) belül létezett, Field Security Police (FSP) néven. Belépése után nem sokkal alakult meg az Intelligence Corps, és az FS egységek azonnal átkerültek oda. Az FSP neve FSS lett (Field Security Section, azaz Harctéri Biztonsági Szekció), egyenruhájukra felkerült az Intelligence Corps jelvénye.¹⁴

¹¹ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 408. o.

¹² Clayton, Anthony: *Forearmed. A History of the Intelligence Corps*. London, 1993. 78. o.

¹³ Steers, Bob: *FSS. Field Security Section. Intelligence Corps Association, 1996. A „The Introduction” c. fejezet 1. oldala (oldalszám nélkül).*

¹⁴ Clayton 1993. 78. o.; FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 405–406. o.

A szakirodalmat tanulmányozva kiderül, hogy az „FSS” kifejezés nem egy egységes szervezetet jelölt, hanem az FS szekciók összességét. FS szekciók lehettek harcoló csapatok mellé beosztva (közvetlenül a hadosztály-parancsnokságok alá rendelve), a hátszágban, valamint, speciális feladattal, kikötőkben és városokban a brit fennhatóság alatt álló vagy szövetséges területeken. Létezett ejtőernyős FSS is, a 89. FSS például részt vett a Market Garden hadműveletben.¹⁵ Egy szekció létszáma általában 13–14 fő volt.¹⁶ A szekciókat számokkal jelölték, ám egyszerre nem volt annyi szekció, mint ahány számot kiosztottak, hiszen gyakran oszlattak fel szekciót, és ilyenkor annak számát már nem viselte másik. Illusztrációképpen: 1946-ban Bécsben a 310., 291., és a 20. FSS állomásozott.¹⁷

Az FSS megalakulása után sokáig nem volt határozott a szekciók feladatköre. Sanders erről így nyilatkozott egyik vallomásában: „Az alakítás első évében senki sem tudta pontosan, hogy mi az FSS feladata és a legtöbb osztály maga sem tudta. (...) Senki sem tudta megvonni a határvonalat, ahol az FSS munkája végződött és a katonai rendőrségé kezdődött.”¹⁸ Az idő előrehaladtával a feladatok jobban kikristályosodtak, de a helyi viszonyoktól függően jelentős különbségek jelentkeztek két szekció munkája között. A harcoló csapatoknál hírszerző (elsősorban kihallgatással), kiértékelő, kémelhárító, ellenőrző és katonai rendőri feladatokat láttak el. A hátszágban, Angliában – ahogyan azt Sanders példáján láttuk – elsősorban a rémhírek, a „gondatlan fecsegés” terjedésének megállítása és a katonai egységek biztonságának garantálása volt az FSS fő célja.¹⁹

A harcok befejeződése után feladataik megváltoztak, de nem csökkentek. A legsürgősebb teendőjük a brit megszállási zónákban található német háborús bűnösök letartóztatása és kihallgatása, valamint különböző nemzetiszocialista intézmények szem elől tévesztett vezetőinek felkutatása lett. A háború után közvetlenül jelentkező, a régi ellenséggel kapcsolatos feladatok mellett fokozatosan megjelentek az új fenyegetésre adandó válaszok, amelyek lassanként túlsúlyba is kerültek. Az FSS szekciók végezték többek között a brit zónákba küldött szovjet ügynökök felderítését,²⁰ és egyre inkább érdeklődni kezdtek a kelet-európai országokban végbemenő ipari és katonai jellegű fejlemények iránt.²¹

Magyar szempontból az ausztriai FSS-tevékenység a legérdekesebb, ahol egészen 1955-ig állomásoztak a brit csapatokkal együtt FS szekciók is.²² A rendelkezésre álló források szerint Ausztria területén Bécsben (3 szekció), Wolfsbergben, Villachban, Mallnitzban, Grazban, Klagenfurtban és Fürstenfeldben volt FSS. Kikérdezték a szovjet fogságból vagy munkatáborokból visszatérő osztrákokat, akik közül a fegyvergyárakban dolgozók bizonyultak a legértékesebb információforrásnak.

¹⁵ Steers 1996. 85–93. o.

¹⁶ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 406. o.

¹⁷ Clayton 1993. 201. o.

¹⁸ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 406. o. (ÁVH-fordítás.)

¹⁹ Clayton 1993. 112–171. o.

²⁰ Uo. 194–198.o.

²¹ Steers 1996. A „The Introduction” c. fejezet 2. oldala (oldalszám nélkül).

²² Clayton 1993. 202. o.

Külön feladatot jelentettek az FSS számára a magyar menekültek. Ők kétféleképpen juthattak brit fennhatóság alatt álló osztrák területre. Az egyik lehetőséget egy olyan határszakasz jelentette, ahonnan viszonylag könnyen az angolok ellenőrizte földre léphetek a disszidensek: a szentgotthárdi kiszögellés csücske volt az a pont a magyar határon, amely a legközelebb esett egy nyugati hatalom (Nagy-Britannia) által ellenőrzött zónához. (Valószínűleg az ott érkező magyarok miatt települhetett egy FS szekció a közeli Fürstenfeldbe.) A másik utat a Bécs angol megszállási övezetébe való bejutás jelentette. A magyarok egyre növekvő száma egyszerre jelentett hírszerzői és kémelhárító jellegű feladatokat, és különleges intézkedéseket igényelt. Fényképes kartotékrendszert állítottak fel az érkezők nyilvántartására, valamint a közjük vegyülő ügynökök kiszűrésére, és széleskörű kihallgatásnak vetették őket alá, magyar tolmácsok segítségével.²³ Erre vonatkozóan egy Ausztriában szolgált FSS-tiszt visszaemlékezése szolgáltat részleteket.²⁴ A kihallgatottnak részletesen el kellett mondania élete történetét „születésének időpontjától fogva” egészen a kihallgatás napjával bezárólag. Pontosan le kellett írnia a határon való átszökésének módját, egyrészt, hogy a kihallgató meggyőződhessen róla, hogy az illető igazat mond, másrészt pedig, hogy információval szolgálhassanak az FSS embereinek, akik a határon „az ellenkező irányba utaztak.” Ezek után megszereztek tőlük minden olyan katonai vagy ipari jellegű adatot, melynek akarva-akaratlanul a birtokában voltak. A visszaemlékező tiszt szerint meglepő volt, hogy még egy „otthonülő háziasszony is láttott és hallott dolgokat, amelyek az FSS-t érdekelték.” Az ilyen kihallgatások 4 naptól akár 3 hétig is elnyúlhattak, ha az adott személy valamely fontos ipari létesítménynél dolgozott. A helyi FSS ilyenkor néha közvetlenül Londonból kapott irányelveket, hogy milyen jellegű információkra van szükség. (A már kikérdezett és megbízhatónak bizonyult menekülteket a szovjet zóna által körülvevett Bécsből a Semmeringen keresztül csempészte át az FSS a brit zónába.) Ezzel a módszerrel az FSS alakulatok tekintélyes mennyiségű információt halmoztak fel a Csepelen gyártott gépektől kezdve az egyes helységeknél állomásozó szovjet csapatokig mindenről.²⁵

A 40-es évek második és az 50-es évek első feléből származó magyar államvédelmi (ÁVO-ÁVH, Kat. Pol.) szervek irataiban igen gyakran feltűnt az FSS rövidítés. Az angol kapcsolatokkal rendelkező „kémgyanús” személyeket legtöbbször az „I.S.”-szel²⁶ vagy az FSS-szel hozták kapcsolatba. Ezek a rövidítések angol vonatkozású esetekben szinte „mitikus” jelentőséget kaptak és előszeretettel szerepeltették őket a nyomozati iratokban.

A magyar állambiztonsági szervek FSS-szel kapcsolatos ügyeiről és hivatalos felfogásáról „Az állam biztonsága ellen kifejtett ellenséges tevékenység és az ellene folytatott harc” című belügyminisztériumi összefoglaló²⁷ nyújt részletes áttekintést. E dokumentum szerint „az angol FSS ezeknek a [magyar] disszidenseknek a folyamatos és módszeres kihallgatására »rendezkedett be«, ezzel a speciális módszerrel a magyarországi kato-

²³ Clayton 1993. 201–202. o.

²⁴ Steers 1996. 159–160. o.

²⁵ Uo.

²⁶ Az ún. „I.S. vonal” a [Secret] Intelligence Service-re (SIS, ismertebb nevén MI 6), vagyis az angol civil hírszerző szervre utalt.

²⁷ Az állam biztonsága ellen kifejtett ellenséges tevékenység és az ellene folytatott harc 1945–1949. 3. k. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 4.1. A-1363/3. (A továbbiakban: Az állam biztonsága...)

nai helyzetre, a politikai és gazdasági viszonyokra utaló hírszerző-információk tömegének jutott birtokába.”²⁸ Konkrét esetekre hivatkozva azt is tudni vélik, hogy a kihallgatásoknál az FSS korábban hadifogságba esett magyar tisztet alkalmazott, később pedig civileket is. Külön kiemeli az anyag az MHBK tagjainak szoros együttműködését az ausztriai FS egységekkel. Az irat kémek beszerzésével is megvádolja az FSS-t: „A magyar államvédelmi szervek több olyan kémügyet derítettek fel és lepleztek le, amelyek a klagenfurti FSS kirendeltség valamelyik irodájában keletkeztek.”²⁹ Ezek a beszerzések általában a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok felderítésére szolgáltak. Állítólag némelyiküket még láthatatlan tinta készítésére is kioktatták, hogy majd azzal írjanak jelentéseket.³⁰

A BM összefoglalója sok magyar nevet említ, akik kapcsolatban álltak az FSS-szel és természetesen mindenhol igyekeznek megjegyezni, hogy az illető a régi „horthysta” rendszer bizalmi embere (katonája), vagy nyilas pártszolgálatos volt. A kor magyar biztonsági szerveire közismerten jellemző súlyos túlzások és a több esetben teljesen hiányzó konkrétumok arra figyelmeztetnek, hogy a közölt adatokat óvatosan kell kezelnünk. Mindenesetre a brit szakirodalom és visszaemlékezések alapján megállapíthatjuk, hogy az FSS valóban komolyan foglalkozott a magyar menekültek kikérdezésével az 1945–1955 közötti magyarországi ipari és katonai viszonyok megismerése érdekében. A visszaemlékezésekben található olyan megjegyzések pedig, mint például amelyik az FSS-nek a határon a magyar menekültekkel „ellenkező irányba utazó”³¹ embereiről szól, vagy amelyik arról beszélt, hogy az „FSS jelentős forgalmat bonyolított Magyarország és Ausztria között oda-vissza,”³² arra engednek következtetni, hogy a magyar államvédelmi szervek feljegyzései nem voltak minden alap nélkül valók, bár az egyes esetek valóság tartalmának megállapítása 60 év távlatából már jelentős nehézségekbe ütközik.

Az FSS magyarországi aktivitásának mértékét jól példázza Bruno Pontecorvo érdekes esete. Pontecorvo atomfizikus volt és a harwelli atomenergetikai kutatóállomáson dolgozott Nagy-Britanniában, 1950 szeptemberében azonban hirtelen eltűnt. Az ügy fontossága miatt a brit kémelhárítás, az MI5 azonnal nyomozni kezdett, és kiderült, hogy a kommunista-szimpatizáns Pontecorvo a Szovjetunióba ment és ott telepedett le. 1953 tavaszán a Bécsben állomásozó 291. FSS tudomására jutott, hogy Pontecorvo Budapestre utazott egy tudományos konferenciára, és a szekció feladata lett volna, hogy kiszöktesse a tudóst Magyarországról. Az akció sikertelenül zárult: megtették a szükséges előkészületeket, megszervezték az utat, azonban Pontecorvo nem volt hajlandó visszatérni nyugatra. Nem jelent meg a megbeszélte találkozón, pedig mindenre felkészült, felfegyverzett (de rejtőzködő) FSS-tisztek és katonai rendészek várták Bécs egyik közterén, az előkészített RAF gép pedig aznap estére már Londonba repítette volna.³³

²⁸ Az állam biztonsága... 159. o.

²⁹ Uo. 160. o.

³⁰ Uo. 162. o.

³¹ Steers 1996. 159. o.

³² Uo. 161. o.

³³ Bruno Pontecorvo 1993-ban hunyt el az oroszországi Dubnában, Lenin renddel-kitüntetett, nemzetközileg is elismert tudósként. *Fizikai Szemle*, 1994. 9. sz. 370. o.

A Pontecorvo-eset azt is jól bemutatja, hogy az FS szekciók milyen szorosan együttműködtek az angol polgári biztonsági szervekkel. Más beszámolókból tudjuk, hogy nem csak a brit, hanem nemegyszer az amerikai titkosszolgálatokkal is együttműködtek.³⁴ Munkájuk, mivel tevékenységüknek szinte minden vonatkozása folyamatosan a szovjet haderő felderítésére, illetve egyéb, a szovjet érdekekkel ellentétes célok elérésére irányult, a Vörös Hadsereg erőteljes ausztriai és magyarországi jelenléte miatt nem nélkülözte a feszültséget.³⁵

CSDIC

A CSDIC hadifogoly-kihallgató központokról kevesebb adat áll rendelkezésre, a magyar állambiztonsági iratokban sem igen bukkannak fel. Több ilyen létezett a háború alatt, részben Angliában, részben pedig közelebb a hadszíntérhez (pl. az említett kairói központ.)³⁶ Ezekbe kerültek a legfontosabb, magas rangú vagy különösen értékes információ birtokában lévő foglyok. Az elfogott katonákat általában már a harcoló csapatok parancsnokságán kikérdezték a harc folytatásához közvetlenül szükséges adatokról (ezt rendszerint az adott egységhez csatolt FSS végezte), és csak ezután küldték hátra a magasabbegységhez, illetve onnan az értékesebb foglyokat egy CSDIC-be, széleskörű kihallgatásra.³⁷

A CSDIC-ben már többnyire nem a fronttal, hanem a háterszág állapotával kapcsolatos kérdéseket tettek fel (mikor volt utoljára otthon, milyen a lakosság hangulata, milyen anyagi és pszichológiai károkat okoztak a légitámadások, milyen nyersanyagokból van hiány, építenek-e új gyárat, kikötőket, hol vannak hadianyagraktárak, hol állomásoknak csapatok és milyen méretűek stb.).³⁸ Sanders beszámolt róla, hogy amikor a kihallgatótábor Róma közelébe költözött, számos olyan hadifogoly érkezett hozzájuk, aki sokat tudott az észak-franciaországi védelmi rendszerről. Ezeket a foglyokat légi úton elküldték az angliai CSDIC-k egyikébe, hogy a tőlük kapott információkat közvetlenül tudják felhasználni a partraszállás előkészítéséhez.³⁹

A fronton végrehajtott kihallgatásoktól a CSDIC abban is különbözött, hogy – amint elnevezése („Összhaderőnem”) is mutatja –nem csak a (szárazföldi) haderőt, hanem a többi haderőnemet érintő kérdésekről is kifaggatták a foglyokat.

A CSDIC kihallgatói között nagy számban voltak az Intelligence Corps katonái.⁴⁰ Mielőtt valakit felvettek a CSDIC-hez, el kellett végeznie egy két részből álló tanfolyamot. Az első rész címe „Know your enemy” (Ismerd meg az ellenséget!) volt, ennek keretében a német Wehrmacht felépítését, rangjait, egyenruháját, kitüntetéseit, fegyverzetét, stb. kellett megismerni. A második szakaszban a kihallgatások lefolytatásának mikéntjét tanították, beleértve a Genfi Egyezmény szabályait.⁴¹

³⁴ Steers 1996. 74–75. o.

³⁵ Clayton 1993. 202. o.

³⁶ Uo. 91–92. o.

³⁷ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600/a., 408. o.

³⁸ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600., 36. o.

³⁹ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600/a., 364. o.

⁴⁰ Clayton 1993. 92. o.

⁴¹ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600/a., 360. o.

Edgar Sanders Magyarországon

Sanders tényleges magyarországi tevékenységének bemutatása előtt érdemes figyelmet szentelni egy, a HM Katonapolitikai Osztályán készült dokumentumnak. Szügyi Zoltán, a Szent László Hadosztály egykori parancsnoka a Kat. Pol. kihallgatásán 1947. február 11-én⁴² beszámolt arról, hogy 1945 szeptemberében, miután angol csapatoknak adta meg magát Ausztriában, Klagenfurt térségében, az osztrák legitimisták kezdeményezésére részt vett egy tárgyaláson, melyen az osztrák csoport az irányban tapogatózott, hogy milyen lenne a Habsburg-ház restaurációjának magyar fogadtatása. (Szügyiék e tapogatózások elől elzárkóztak.) Ezen a tárgyaláson Szügyi szerint részt vett „Sanders őrnagy, az angol titkos szolgálat vezetője” és még két angol tiszt. A név szándékos említését, említettését kizárhatjuk, mivel Szügyi kihallgatása a Standard-per előtt 3 évvel történt.

Sanders az esetet vallomásaiban nem említi, rangja nem őrnagy, hanem százados volt, és beszámolója szerint csak novemberben ment először Ausztriába. Ennek ellenére nem zárhatjuk ki, hogy Szügyi Zoltán valóban Edgar Sandersről beszélt, már csak a „visszaemlékezés” műfaji sajátosságai, valamint amiatt sem, hogy a vallomás és a tényleges esemény között mindkét személy esetében több év telt el. Ha a beszámoló igaz, bizonyítottá válik, hogy Sanders már a Szövetséges Ellenőrző Bizottság angol katonai missziójánál kapott feladata előtt foglalkozott magyar vonatkozású ügyekkel.

Sanders a brit katonai misszióban

Sanders 1946 tavaszán érkezett Budapestre az O. P. Edgecumbe vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló brit katonai misszióhoz.⁴³ A misszióban hivatalosan a sírfelkutató csoporthoz tartozott, melynek az volt a feladata, hogy lokalizálja a háború alatt Magyarország felett lelőtt brit (és brit nemzetközösségi) pilóták nyughelyét és megállapítsa személyazonosságukat.⁴⁴

A Standard-per vádirata azt állítja, hogy Sanders feladata a SZEB-ben a szovjet és magyar katonai alakulatok után való kémkedés és gazdasági hírszerzés volt, a sírfelkutatás csak mindennek álcázására szolgált,⁴⁵ amit a tárgyaláson Sanders is megerősített. Ezek a tények azonban önmagukban még nem bizonyítanak semmit, hiszen a Rákosi-éra koncepciós eljárásainak keretében elhangzott állítások nem kezelhetők a megfelelő kritikai szűrés nélkül.

A SZEB tagjainak nem csak lehetőségük volt információk gyűjtésére az ország katonai és gazdasági helyzetéről, hanem feladatuk is volt ez. Tevékenységüket nyíltan (és a katonai misszió tagjai, mint Sanders is, egyenruhában), a szovjetek tudtával és egyetértésével végezték.⁴⁶ Ha tehát Sanders gyűjtött is adatokat a brit katonai misszió tagjaként, azt jogilag aligha lehet kifogásolni.

⁴² ÁBTL 3.1.9 Magyar Közösség-ügy. V-2000/24., 190–192.o.

⁴³ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 365. o.

⁴⁴ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 382. o.

⁴⁵ Geiger, Vogeler, Sanders és kémhátsai a törvényszék előtt. Budapest, é. n. [1950.] 10. o. (A továbbiakban: Geiger, Vogeler...)

⁴⁶ Edgecumbe vezérőrnagy olvasói levele: *The Times*, 1950. február 22., 7. o.

Attól függetlenül azonban, hogy ez a tevékenység jogos volt-e vagy sem, végrehajtásának részletei érdekes adalékot nyújtanak a brit misszió működéséről rendelkezésre álló információkhoz. Sanders erről az időszakról szóló vallomásain szintén nem látszik különösebb torzító hatás, nem tartalmaznak kirívó elemeket, mai ismereteink alapján nagyon is elképzelhetők az ott leírtak.

Elmondja,⁴⁷ hogy az ausztriai brit főhadiszállásról vagy egyéb forrásból gyakran érkeztek jelentések és hírek magyarországi szovjet csapatmozdulatokról vagy új egységek érkezéséről. Ilyenkor a sírfelkutató csoport kijelölt egy olyan helységet, ahol tudomásuk szerint voltak lelőtt, azonosítandó brit repülők (hiszen az utazáshoz hivatalos engedély kellett), és amely közel feküdt a szovjet csapatmozgás feltételezett helyéhez. A körzetbe érve azután valamilyen ürüggyel megálltak egy parasztháznál, egy falusi vendéglőben, vagy szerviz-állomásnál, és – a magyarul tudó altiszt segítségével – beszédbe elegyedtek a helyiekkel. Sanders elmondása szerint „abban az időben, 1946-ban nagyon könnyű volt a hírek beszerzése,” mert a lakosság többsége ellenséges volt a megszálló szovjet hadsereggel szemben, így „könnyen hajlott arra, hogy beszéljen.”⁴⁸ Ilyenkor az alkalmat kihasználva nem csak a szovjet csapatmozgásról, de az aratásról és egyéb gazdasági kérdések felől is érdeklődtek az angol tisztek. A másik bevett módszer a feltételezett csapatmozgás felderítésére az adott körzetben fekvő, angol tulajdonban lévő üzemek vagy birtokok meglátogatása volt. (Erre a fegyverszüneti szerződés – melynek végrehajtását a SZEB volt hivatott ellenőrizni – 13. pontja adhatott lehetőséget.⁴⁹)

Sanders elmondása szerint egyébként mindenféle vidéki utat igyekeztek információk gyűjtésére felhasználni. Ha az úton velük azonos irányba haladó orosz katonákat láttak, mindig felajánlották, hogy elviszik őket kocsival egy darabon, és beszélgetésbe elegyedtek velük. Az orosz katonák általában nagyon tartózkodtak attól, hogy pontosan megjelöljék, melyik egységhez tartoznak, de a parancsnokuk nevét gyakran megmondták. A beszélgetés során különböző részletekből meg tudták állapítani az alakulat típusát (páncélos, gyalogos stb.), hogy utánpótlás-egység-e, és hogy merrefelé állomásoznak. Út közben mindig feljegyezték a látott katonai járművek azonosítószámait is,⁵⁰ amikről a misszió központjában részletes nyilvántartást vezettek: 5 rubrikát kellett kitölteni a megfigyelt járműről: 1. a jármű száma, 2. a megfigyelés dátuma, 3. a megfigyelés helye és a jármű haladási iránya, 4. voltak-e a jármű mellett csapatok vagy páncélosok, 5. egyéb feljegyzések (ide írták az egységet, amennyiben ismeretes volt.) Az összegyűjtött adatokat minden hétfőn elküldték a bécsi főhadiszállásra.⁵¹

A parasztháznál való megállás módszerét sem kizárólag konkrét csapatmozgások felderítésére alkalmazták. Ha valamilyen ürüggyel – Sanders az étkezéshez való teavíz

⁴⁷ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600/a., 382. o.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ „13. Magyarország Kormánya kötelezi magát, hogy magyar területen, az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak összes törvényes jogait és érdekeit illetően, a háború előtti helyzetet állítja vissza és teljes épségben visszaszolgáltatja azok tulajdonát.” A Szövetséges Hatalmak és Magyarország közötti fegyverszüneti egyezmény, Moszkva, 1945. január 20. In: Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999. I. k. Szerk.: *Romsics Ignác*. Budapest, 2000. 381. o.

⁵⁰ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600/a., 382–383. o.

⁵¹ Uo. 418. o.

forralását említi – betértek egy házhoz, beszélgetés közben igyekeztek felmérni a parasz-
tok általános hangulatát, azt, hogy milyen a termés, hogy hogyan reagálnak a szovjet
csapatok jelenlétére, milyen a vélemény a földreformról, stb.

Híryanag gyűjtésén kívül ezeket az alkalmakat a csendes propaganda céljaira is fel-
használták. Sanders beszámolója⁵² szerint ez Edgecumbe vezérőrnagy személyes utasítá-
sa volt minden tisztje számára a brit politikai misszió kérése alapján, mivel a tiszteknek
több lehetőségük volt, hogyvidékre utazzanak. Előírás volt azonban, hogy ezt csak na-
gyon finom módszerekkel, feltűnés nélkül volt szabad végrehajtani, nehogy az angolok
konfrontálódjanak a szovjet parancsnoksággal. A beszélgetéseken tett finom célzásokon
kívül jellemző példája a csendes propagandának az, hogy az angol tiszték vidéki útjaikra
általában szándékosan több ellátmányt vittek magukkal, mint amire szükségük volt, és
amikor valamilyen apró szívességet kérve betértek egy házba, a beszélgetés után, távo-
záskor a háziaknak otthagytak ajándékba egy dobozt az ellátmányukból. A megszálló
hadseregnek a lakossággal szembeni atrocitásairól értesülve ezzel az apró fogással is tu-
datosan arra törekedtek, hogy a nép számára nyilvánvaló legyen a szovjet és az angol
hadsereg viselkedése közötti különbség, s így áttételesen a két ország megítélése is pozi-
tívan módosuljon az angolszászok javára.⁵³

A brit katonai misszió szovjetekkel szembeni óvatossága tűnik ki abból is, amit
Sanders a feltűnően barátságos idegenekről mond.⁵⁴ Nyilvános helyen, pl. étteremben
gyakran előfordult, hogy valaki odalépett hozzájuk és a magyarul beszélő altisztől ér-
deklődött, hogy „ki is a vele levő tiszt tulajdonképpen,” sőt, lelkesen be is akart mutat-
kozni. Az angolok az ilyen emberrel mindig nagyon óvatosan bántak, mert tartottak at-
tól, hogy az illető a szovjet parancsnokság kéme lehet.

A Sanders elleni katonai vonatkozású vádak a Standard-perben

A tárgyaláson Sanders katonai múltját csak igen felületesen, vázlatosan érintették,
számos vallomásában részletesen feltárt pályafutásának csak legfőbb állomásait említve.
Ez a rövidített változat is csak a megfelelő hatás elérése érdekében hangzott el a tárgya-
láson. Rákosi Mátyás személyes utasítást adott arra nézvést, hogy „a vádiratban pontos
adatokkal és dátumokkal legyen benne, hogy mióta kém (...) Sanders, milyen iskolát
vég[zett.]”⁵⁵ Katonai kiképzésének – ami a budapesti Standard Rt.-től némileg távolálló
téma! – rövid bemutatása a perben kizárólag annak illusztrálására szolgált, hogy az an-
golnak mekkora „kémkedési tapasztalata” volt már a Standardhez való megérkezése
előtt. Hogy a hallgatóságban ez a kép minél biztosabban kialakuljon, Sanders katonai
múltjának ismertetésekor durva egyszerűsítéseket is alkalmaztak a per kidolgozói. A vád-
iratban ez áll: „A kémiskola elvégzése után a »Military Intelligence 5.« és később más
kémszervezetek beosztottjaként kémkedett (...)”⁵⁶ Attól eltekintve, hogy egy mondatban

⁵² FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. I. doboz. V-600/a., 384. és 416. o.

⁵³ Uo. 416. o.

⁵⁴ Uo. 382. o.

⁵⁵ Magyar Országos Levéltár (MOL) M-KS-276.f.-65.cs. 184.ö. e. Rákosi 1950. február 2-i utasítása. 8. o.
(Ugyanez vonatkozott az amerikai vádlott, Vogeler múltjára is.)

⁵⁶ Geiger, Vogeler... 10. o.

háromszor szerepel a „kém” szó,⁵⁷ a hatást azzal is fokozni kívánták, hogy megemléstettek egy „hírhedt” szervezetet, az MI 5-öt, mint Sanders munkáltatóját. Az MI 5 azonban Sanders egyik vallomásában sem szerepelt ilyen összefüggésben, és nem is szerepelhetett, hiszen egy civil szervezetről van szó, amely a Nagy-Britannia területén belüli elhárításért felel.⁵⁸ Említését csakis az indokolhatta, hogy Sanders személyét még misztikusabbá tegyék.

A perben Sanders Intelligence Corps-beli és FSS-múltjára vonatkozó tárgyi bizonyítékokat is felvonultattak,⁵⁹ ugyanis a házkutatás során megtalálták katonai iratait. Ezek fotómásolatai ma is megtalálhatóak a per iratanyagában.⁶⁰

Sanders elmondása szerint 1947 elején hazautazott Angliába, ott leszerelt, majd visszatért Magyarországra a Standard Rt. külföldi tulajdonosának képviselőjeként. A perben ellene elhangzott vádak túlnyomó része erre az időszakra vonatkozik. Ehelyett azért érdemes foglalkozni a Sandersst civilként ért vádakkal, mert azok egy része katonai jellegű hírszerzésre utalt.

Ezt az időszakot tekintve jóval több ellentmondásba és homályosabb pontba ütközünk a nyomozati anyagot vizsgálva. Mivel e periódus kulcsfontosságú volt Sandersnek a Standard-ügyben betöltött szerepét tekintve, a vallomásokban is erőteljesebben érvényesült az ÁVH torzító hatása, hogy az adott részlet minél inkább illeszkedjen a koncepcióba.

Sanders vallomásában és a tárgyaláson⁶¹ úgy nyilatkozott, hogy az angol hadügyminisztériumban utasították, Budapestre való visszatérése után folytassa azt a munkáját, amit a katonai misszió tagjaként végzett. Azt mondták neki, hogy civil rendszámú kocsija jó lehetőséget nyújt a vidéken való feltűnés nélküli utazásra, használja ezt ki információk gyűjtésére⁶² és lépjen kapcsolatba a budapesti angol követséggel.

Sanders azt vallotta,⁶³ hogy a budapesti angol követségen többek között Capron alezredessel, a katonai attaséval, és Smith kereskedelmi attaséval volt kapcsolata, akik megbízásokat adtak neki különböző katonai és gazdasági adatok megszerzésére.⁶⁴ Ezeket az információkat Sanders két úton szerezte be. A híradástechnikával és az iparral foglalkozó adatokhoz munkahelyéről, a Standardból, a különböző katonai alakulatokra vonatkozó értesülésekhez pedig vidéki útjai során illetve vidéki ismerősei által jutott hozzá.

⁵⁷ Rákosi 1950. február 6-i utasításában a vádirat szövegezésén több helyen úgy finomított, hogy a bonyolultabb megfogalmazások helyett a „szabotázs” szó használatát írta elő. A cél az volt, hogy az üzenet minél szélesebb rétegek számára befogadható legyen. MOL M-KS-276.f.-65.cs. 184.ó. e. 12–13. o.

⁵⁸ Az MI 5 a Military Intelligence 5 rövidítése, amely arra utal, hogy a szervezetet még a második világháború előtt egy időre formálisan betagolták a brit Hadügyminisztériumban működő Katonai Hírszerzési Igazgatóságba (Directorate of Military Intelligence), annak 5. osztályaként. Elnevezése és azon tény ellenére, hogy a kezdetekben egy katona (Kell vezérőrnagy) vezette, az MI 5 civil szervezet. Hivatalos neve Security Service (Biztonsági Szolgálat.) Hasonló okokból maradt meg a köztudatban a szintén civil SIS (Secret Intelligence Service, Titkos Hírszerző Szolgálat) MI 6 néven. (MI 5: elhárítás az Egyesült Királyság területén; MI 6: külföldi hírszerzés.) Clayton 1993. 15., 63., 83. o.

⁵⁹ Geiger, Vogeler... 62–63. o.

⁶⁰ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 12. doboz. V-600/26.

⁶¹ Geiger, Vogeler... 62. o.

⁶² FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 14. doboz. V-600/31. 228. o.

⁶³ Geiger, Vogeler... 63. o.

⁶⁴ A két attasét ezért 1950 márciusában a magyar kormány „persona non grata”-nak minősítette.

Sanders elmondása szerint a híradástechnikát érintő információkat mindig Geiger Imrén, a Standard magyar igazgatóján keresztül szerezte be. Meg kellett például tudnia, hogy a magyar cégek (Standard, Telefongyár, Tungsram stb.) milyen híradástechnikai és elektronikai felszereléseket gyártanak a Néphadsereg részére.⁶⁵ Egy alkalommal az angol követség légügyi attaséja a magyar távközlési hálózat térképét kérte tőle, állítólag azért, hogy a stratégiai bombázók számára kijelölhessék a célpontokat.⁶⁶ Tény, hogy ezt az esetet a fogdában Sanders cellatársának is elmesélte, és logikailag sem elképzelhetetlen, hogy az angolok, a harmadik világháborúra való készülődés légkörében, kíváncsiak lettek volna ilyen információra. Azonban, ha ez a részlet igaz is, az bizonyos, hogy a tárgyaláson jócskán kiszínezték, mégpedig úgy, hogy az attasé ott helyben átrajzolta volna az irodája falán lógó térképre (amely a magyarországi bombázási célpontokat ábrázolta) a fő csomópontokat. Emiatt a vád miatt a budapesti brit követ hivatalosan tiltakozott a magyar Külügyminisztériumnál.⁶⁷

A vidéki csapatmozgásokról illetve a vidéki üzemek termeléséről Sanders a peranyag szerint leginkább Fejér- és Veszprém megyéből szállított adatokat. Ez azzal állt összefüggésben, hogy a Balaton mellett (Balatonarácson, majd Felsőörsön) villát bérelt, így ezeken a területeken mindig jó ürüggyel utazhatott át.⁶⁸ A felsőörsi villában általában nagy társaság gyűlt össze, akik a háztulajdonos, Justh István felsőörsi prépost (és a Standard-főper⁶⁹ VI. rendű vádlottja) ismerősei voltak. Sanders tőlük jutott hozzá a Péti Nitrogéngyárra, a peremartoni, fűzfői és balatonfüredi üzemekre, a veszprémi és a pápai repülőterekre és az ott állomásozó repülőgépekre, a Veszprém környéki szovjet csapatokra, stb. vonatkozó adatokhoz és információkhoz.⁷⁰ Sanders módszerére vonatkozóan ellentmondásosak a fennmaradó iratok. Vallomásaiban többször is azt állítja, hogy Justhot kivéve a társaság tagjaitól általános beszélgetés közben gyűjtötte az adatokat, de a tárgyaláson már természetesen mint „ügynökei” jelentek meg ezek a személyek.⁷¹ Egy másik forrás arról számol be, hogy Sandersék naphosszat a felsőörsi ház teraszán üldögéltek és a közeli Szentkirályszabadja katonai repülőteréről fel- és oda leszálló gépeket figyelték, és ebből „messzemenő következtetéseket vontak le.”⁷²

Belátható, hogy ez a széleskörű információszerzés nagy hasonlóságot mutat a magyar menekülteket minden gazdasági és katonai adatról kifagató ausztriai FSS-tisztek módszereihez. Semmilyen objektív bizonyíték nem áll rendelkezésre azonban arra nézve, hogy Sanders valóban végzett volna tudatos információgyűjtő tevékenységet. Ezen állítások valóságát ma már lehetetlen pontosan leellenőrizni. A rendelkezésre álló bizonyítékok mindenesetre a vádak igazsága ellen szólnak. A perben Sanders „ügynökeinek” nevezett személyek – az 1957-es ügyészégi felülvizsgálat során, ahol immár szabadon

⁶⁵ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600., 5. o.

⁶⁶ Geiger, Vogeler... 66. o.

⁶⁷ MOL XIX-J-1-k KÜM. Admin. NBr. 1945–1964. 4. doboz/26b tétel, 02310/1950.

⁶⁸ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600/a., 383. o.

⁶⁹ A nyilvános főperen kívül a Standard-ügyben lefolyt több zárt mellékper is.

⁷⁰ Geiger, Vogeler... 111., 133–134. o.

⁷¹ FL VII.5.e 1789/1950. Standard-per. 1. doboz. V-600., 4. o.

⁷² *Kozma László*: Egy Kossuth-díjas börtönévei. Budapest, 2001. 131. o. (Kozma a Standard műszaki igazgatója volt, a II. vádlottcsoportban 15 évre ítélték.)

beszélhettek – egytől-egyig tagadták, hogy híryanagot szolgáltattak volna az angolnak. Özv. Lähne Andrásné (Justh csopaki ismerőse és Sanders állítólagos ügynöke) például így vallott 1957-ben: „A nyomozás során úgy születtek meg az én »kémadataim,« hogy megkérdezték, jártam-e a Balaton mellett, és igenlő feleletem után megnézték, hogy mi van a környéken olyan hely, ahol adatot szerezhettek volna – szerintük – és azt vették bele. Így került bele Füzfő és Peremarton. Azt is kérdezték, hogy Veszprémbe szoktam-e járni, mire elmondtam, hogy évente egyszer be szoktam menni. Ebből lett az a vallomás, hogy én ott katonai épületeket figyeltem meg és következtettem az ott lévő alakulatok létszámáról. Visszaemlékszem arra is, hogy Sanders vádiratában szerepel, hogy én a Veszprém melletti repülőterek állapotáról, az ott levő gépekről, vagy alakulatokról tájékoztattam őt. Én ilyen vallomást soha nem is tettem, nem is igaz egy szó sem belőle.”⁷³

Értékelés

Sanders személyének jelentőségét hadtörténeti szempontból nem a per során bemutatott, sok –megválaszolhatatlannak tűnő – kérdést felvető 1947–1949 közötti, civilként végzett tevékenysége adja, hanem sokkal inkább az, hogy általa betekintést nyerhetünk az angol hadsereg különleges hírszerző egységeinek tevékenységébe és a SZEB brit katonai missziójának módszereibe.

A modern nyugati szakirodalommal összevetve látható, hogy a magyar állambiztonsági szerveknek a brit katonai hírszerzés második világháborút követő magyarországi aktivitásával kapcsolatos vádjai – legalábbis általánosságban – nem teljesen alaptalanok. Az 1945 utáni új rendben a jelentősen meggyengült Nagy-Britannia sem gazdasági, sem geopolitikai szempontból nem engedhette meg magának, hogy hathatós eszközökkel lépjen fel a szovjetek magyarországi, de általában közép-európai terjeszkedése ellen.⁷⁴ Ez azonban korántsem jelentett egyet a teljes belenyugvással: az angolok minden rendelkezésre álló eszközzel igyekeztek a magyar katonai potenciált és az itt állomásozó orosz hadsereg erejét felmérni, hogy a nagy szovjet túlerő ellenére minél eredményesebben vehessék fel velük a harcot egy esetleges harmadik világháborúban.

⁷³ MOL XX-10-k Legfőbb Ügyészség, Politikai Osztály 51727/1957/II. dosszié. Jegyzőkönyv özv. Lähne Andrásné ügyében, 1957. máj. 15.

⁷⁴ Max, Stanley M.: The United States, Great Britain and the Sovietization of Hungary, 1945–1948. New York, 1985. 140–144. o. és Romsics Ignác: A brit külpolitika és a „magyar kérdés,” 1918–1946. *Századok*, 1996. 2. sz. 324. o.

Attila Szörényi

A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE ENGLISH MILITARY INTELLIGENCE
AS SEEN THROUGH THE CASE OF EDGAR SANDERS, FEBRUARY 1950

Summary

Edgar Sanders was the English-nationality defendant of the Standard-case, a show trial that took place in Budapest in 1950. His importance to military history lies in the fact that before holding a position at this company he was a security officer at the British Army during World War II, and after the war he was member of the English military mission to Hungary. His detailed confessions at the State Security Authorities, whose pieces of information can mostly be verified when compared to the modern literature on the topic, give much evidence of the English military mission's intelligence work, and of British military intelligence services whose work is practically unknown in Hungary even among experts, though they frequently appear in state security documents of the time.

With the help of the documents the author describes Sanders's ever changing military career, his duties at the mission, and the units (Intelligence Corps, FSS and CSDIC) where he served. It also deals with the charges against Sanders in the trial that accused him of military spying between 1947 and 1949, the truth of which is strongly questioned.

Attila Szörényi

COMPLÉMENT À L'HISTOIRE DES RENSEIGNEMENTS MILITAIRES ANGLAIS
À LA LUMIÈRE DE L'AFFAIRE D'EDGAR SANDERS, FÉVRIER 1950

Résumé

Edgar Sanders fut l'accusé de nationalité anglaise d'une procédure truquée dite «affaire Standard» qui se déroula à Budapest en 1950. Son importance du point de vue de l'histoire militaire s'explique par le fait qu'avant de prendre son poste à l'entreprise Standard, il fut officier des renseignements de l'armée anglaise durant la seconde guerre mondiale et qu'après la guerre, il devint membre de la mission militaire anglaise en Hongrie. Confirmés en grande partie par la littérature spécialisée moderne, ses aveux détaillés faits au Bureau de la Sûreté de l'État constituent une source riche qui permet de connaître la collecte d'informations menée par la mission militaire anglaise et l'activité de certains services de renseignements militaires anglais qui sont à peine connus des professionnels hongrois, bien qu'ils soient souvent mentionnés dans les documents d'époque de la Sûreté de l'État.

Sur la base des documents, l'auteur présente la carrière militaire mouvementée de Sanders, ses activités auprès de la mission, ainsi que les unités (Intelligence Corps, FSS, CSDIC) dans lesquelles il servait. Il évoque également les accusations d'espionnage militaire concernant les années 1947-1949 qui furent avancées contre Sanders lors du procès, mais dont la véracité reste sujette à caution.

Atila Szörényi

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER ENGLISCHEN MILITÄRAUFKLÄRUNG
IM SPIEGEL DES FALLS EDGAR SANDERS, FEBRUAR 1950

Resümee

Der englische Staatsbürger Edgar Sanders war Angeklagter des im Jahre 1950 in Budapest abgewickelten Konzeptionsverfahrens, der sogenannten Standard-Sache. Die militärgeschichtliche Bedeutung seiner Person rührt daher, dass er vor seinem Amt bei dieser Firma, während des Zweiten Weltkriegs, Abwehroffizier der britischen Armee gewesen war und mit dem Kriegsende Mitglied der englischen Mission in Ungarn wurde. Seine detaillierten Aussagen bei der Staatssicherheitsbehörde, deren Informationen im Vergleich zur modernen Fachliteratur größtenteils nachweisbar sind, erweisen sich als reichhaltige Quelle hinsichtlich der Informationssammlungstätigkeit der englischen Militärmission, sowie der Tätigkeit von britischen Militäraufklärungs- und Abwehrorganen, die in Ungarn sogar den Fachkreisen im Großen und Ganzen unbekannt sind, obwohl sie in den zeitgenössischen Staatssicherheitsdokumenten oft aufscheinen.

Der Verfasser stellt anhand der Dokumente die an Ereignissen reiche Militärlaufbahn von Sanders, seine Aufgaben bei der Mission, bzw. diejenigen Verbände (Intelligence Corps, FSS, CSDIC) vor, in denen er diente. Die Studie beschäftigt sich auch mit den im Prozess gegen Sanders vorgetragenen militärischen Spionagevorwürfen bezüglich der Jahre 1947–49, deren Wahrheit jedoch stark angezweifelt werden kann.

Атила Сёреньи

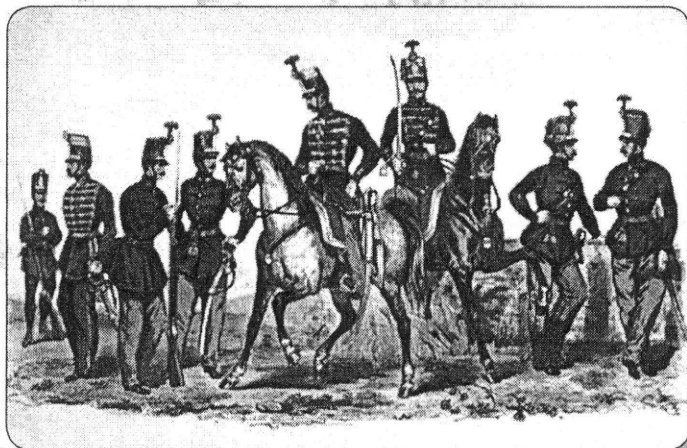
МАТЕРИАЛЫ ПО ИСТОРИИ АНГЛИЙСКОЙ ВОЕННОЙ РАЗВЕДКИ
В СВЕТЕ ДЕЛА ЭДГАРА САНДЕРСА, ФЕВРАЛЬ 1950 ГОДА

Резюме

Эдгар Сандерс был английским гражданином и обвиняемым в концепционном процессе, проходившем в Будапеште в 1950 году. Военно-историческое значение его личности придает тот факт, что он, прежде, чем занять свою должность на предприятии, во время второй мировой войны, работал разведчиком в контрразведке британской армии, а по окончании войны был членом английской военной миссии в Венгрии. Его детальные показания, сделанные в Управлении Внутренней Госбезопасности Венгрии, содержавшие информацию, которая в основном – в сопоставлении с современной специальной литературой – большей частью не была ложной и могла быть подтверждена, оказались богатым источником сведений о деятельности английской военной миссии по сбору информации, а также о такой разведывательной и контрразведывательной деятельности органов военной разведки и контрразведки Англии, которые в нашей стране являются неизвестными и в специальных кругах, несмотря на то, что они часто фигурируют в документах госбезопасности Венгрии того времени.

Автор статьи на основании этих документов показывает военную динамическую карьеру Сандерса, описывает задания, исполнявшиеся им в миссии, а также характеризует те воинские части, в которых он служил (Intelligence Corps, FSS, CSDIC). Автор затрагивает также и обвинения в военном шпионаже, выдвинутые в судебном процессе против Сандерса в период 1947–1949 гг., хотя их реальность может быть сильно поставлена под вопрос.

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

URBÁN ALADÁR

Batthyánytól Kossuthig

Hadsereg és politika 1848 nyarán és őszén

Argumentum